

Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας

Τόμ. 5 (2001)

Τόμ. 5-6 (2001): Εθνικισμός

Άντону Γκίντενς, Πέραν της Αριστεράς και της Δεξιάς. Το μέλλον της ριζοσπαστικής πολιτικής (μετάφραση Στέφανος Ροζάνης)

Νίκος Δεμερτζής

doi: [10.12681/sas.554](https://doi.org/10.12681/sas.554)

Copyright © 2015, Νίκος Δεμερτζής

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Δεμερτζής Ν. (2015). Άντону Γκίντενς, Πέραν της Αριστεράς και της Δεξιάς. Το μέλλον της ριζοσπαστικής πολιτικής (μετάφραση Στέφανος Ροζάνης). *Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας*, 5, 293–298. <https://doi.org/10.12681/sas.554>

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΤΙΚΕΣ

Άντονυ Γκίντενς, *Πέραν της Αριστεράς και της Δεξιάς. Το μέλλον της ριζοσπαστικής πολιτικής* (μετάφραση Στέφανος Ροζάνης) εκδ. Πόλις, Αθήνα, 1999, σελ. 407.

Ο Anthony Giddens εμφανίσθηκε δυναμικά στην κοινωνική θεωρία το 1971 με το βιβλίο *Capitalism and Modern Social Theory*. Έκτοτε έθεσε δύο βασικούς και αλληλένδετους στόχους τους οποίους νομίζω ότι υπηρέτησε πιστά: αφενός μεν να επιστρέφει δημιουργικά στους κλασικούς της κοινωνιολογίας και να τους αξιοποιεί στο νέο περιβάλλον της ύστερης νεωτεριστικής. Αφετέρου δε να επιχειρεί γόνιμες συγκλίσεις διαφορετικών θεωρητικών παραδόσεων προκειμένου να δοθούν δόκιμες απαντήσεις στα περίπλοκα και οξυμένα προβλήματα της σύγχρονης θεωρίας και κοινωνίας. Σε λιγότερο από τριάντα χρόνια, τόσο ως καθηγητής στο King's College όσο και ως διευθυντής του London School of Economics, ο Giddens συνέβαλλε σημαντικά στην καλλιέργεια της μεταπαρτσονικής κοινωνικής θεωρίας και δικαίως λογίζεται, αν όχι ως ο πλέον, τουλάχιστον ως ένας από τους επιφανέστερους κοινωνιολόγους της εποχής μας. Η φήμη του πάντως δεν οφείλεται μόνο στο καθαρά θεωρητικό του έργο αλλά και στο γεγονός ότι τα τελευταία χρόνια έχει εμπλακεί ενεργώς με την πολιτική. Είναι έμπιστος σύμβουλος του Tony Blair και ένας από τους πρώτους που ασχολήθηκαν με το περιεχόμενο της 'νέας σοσιαλδημοκρατίας'. Από την έποψη αυτή ο Giddens συναντά τους Ευρωπαίους και Αμερικανούς κλασικούς της κοινωνιολογίας και μέσα από άλλη ατραπό: την ζεύξη θεωρίας και πράξης (κάτι άλλωστε που επιχειρεί και ο Bourdieu στη Γαλλία).

Απόρροια της στάσης αυτής είναι, φυσικά ο *Τρίτος Δρόμος. Η ανανέωση της σοσιαλδημοκρατίας*, βιβλίο που κυκλοφόρησε πριν από δύο χρόνια στα ελληνικά από τις εκδόσεις 'Πόλις' και επηρέασε αρκετά όλους όσους εμπλέκονται στον πολιτικό διάλογο γύρω από το νέο κέντρο, την κεντροαριστερά

και το τέλος του μεταπολιτευτικού συστήματος διακυβέρνησης. Ωστόσο, ο *Τρίτος Δρόμος* δεν θα υπήρχε αν δεν είχε προηγηθεί (το 1994) το βιβλίο του Giddens *Πέραν της Αριστεράς και της Δεξιάς*. Το βιβλίο αυτό έχει ιδιαίτερη σημασία όχι μόνο γιατί συμπεκνώνει μεγάλο μέρος του θεωρητικού έργου του βρετανού κοινωνιολόγου που παρήχθη την τελευταία 15ετία σε απευθείας διάλογο με άλλους μεξζονες Ευρωπαίους κοινωνιολόγους όπως ο Lash και ο Beck (*The Constitution of Society, The Consequences of Modernity, Modernity and Self-Identity κ.α.*), αλλά και γιατί εκθέτει τις πολιτικές και κανονιστικές συνέπειες των θέσεών του.

Δεν πρόκειται λοιπόν για ένα βιβλίο απλό και εύκολο παρά το γνωστό διαυγές ύφος του συγγραφέα και την, εκτός ορισμένων ορολογικών αστοχιών¹, καλή απόδοση του κειμένου στην ελληνική. Είναι όμως ένα βιβλίο απαραίτητο για όποιον ενδιαφέρεται να κατανοήσει τις πολιτικές προκλήσεις του νέου αιώνα, οι οποίες αναοριοθετούν το περιεχόμενο της διάκρισης ανάμεσα σε Αριστερά και Δεξιά χωρίς όμως να την καταργούν, όπως αφελώς πρεσβεύουν ορισμένοι πολιτικοί αναλυτές και πολιτικοί αρχηγοί. Βεβαίως, η αναοριοθέτηση της Αριστεράς και της Δεξιάς δεν έχει ολοκληρωθεί, καθώς η τοπολογική αυτή μεταφορά είχε, έχει και θα έχει διαφορετικό νόημα σε διαφορετικές χώρες. Σε κάθε περίπτωση όμως επηρεάζεται από τρεις μειζονες συνθήκες που χαρακτηρίζουν την ύστερη νεωτερικότητα και αφορούν άμεσα το μέλλον, την απήχηση και την παρεμβατικότητα της ριζοσπαστικής πολιτικής. Οι συνθήκες αυτές είναι η 'παγκοσμιοποίηση', η 'ανακλαστικότητα' και η 'αβεβαιότητα'.

Κατ' αρχήν, η παγκοσμιοποίηση είναι μια σύνολη και σύμπλοκη διαδικασία που με διαφορετικούς ρυθμούς, έκταση και βάθος εκδηλώνεται σε διαφορετικά επίπεδα με κυριότερα την οικονομία, τις επικοινωνίες και την τεχνολογία. Βεβαίως, η παγκοσμιοποίηση δεν είναι καινούργιο φαινόμενο. Στις μέρες μας όμως επιτείνεται και γεννά ποσοτικά νέες συνθήκες στον τρόπο που οι άνθρωποι πλάθουν και κατανοούν τον εαυτό τους. Οι νέες αυτές συνθήκες καθορίζονται από τη συστηματική αλληλεξάρτηση του κόσμου έτσι ώστε η δράση εδώ και τώρα να επηρεάζει αναπόδραστα τη δράση κάπου αλλού σε τρέχοντα ή/και σε μέλλοντα χρόνο. Τόσο η δράση εξ αποστάσεως όσο και η συναίρεση τοπικού και πλανητικού, ως πεμπουσία των διαδικασιών της παγκοσμιοποίησης, επιφέρουν δύο καιρίες συνέπειες: το 'τέλος της παράδοσης' και το 'τέλος της φύσης'. Οι παραδόσεις πλέον σχετικοποιούνται, υβριδοποιούνται και επινοούνται εκ νέου. Ακόμα κι όταν γίνουν αντικείμενο υπεράσπισης και σύμβολο διατήρησης της πολιτισμικής

κληρονομιάς (κάτι που στην ακραία του μορφή εκδηλώνεται ως φονταμενταλισμός) υφίστανται εντός ενός αναπόφευκτα μεταπαραδοσιακού κόσμου. Από την άλλη μεριά, η κορύφωση της σύγχρονης τεχνολογίας μεσολαβεί τη φύση με τον άνθρωπο έτσι ώστε ολοένα και περισσότερο να ζούμε σε ένα τεχνητό και κατασκευασμένο περιβάλλον.

Δεύτερο χαρακτηριστικό της ύστερης νεωτερικότητας είναι η κοινωνική ανακλαστικότητα: με την άνοδο του μορφωτικού επιπέδου, την πληροφόρηση από τα ΜΜΕ και την έκθεσή τους σε πολλαπλά ερεθίσματα, τα υποκείμενα εμπειρώνονται αυτοπαθώς τις νέες συνθήκες και βαθμηδόν καθιστούν τον εαυτό τους αντικείμενο συνεχούς ανακάλυψης. Σε ατομικό και συλλογικό επίπεδο, μέσω νοητικών και αισθητικών πρακτικών αντιστέκονται στις συστημικές ρυθμίσεις και τις φετιχοποιημένες μορφές γνώσης και εξουσίας (επιστημονισμός, παραγωγισμός κ.λπ.). Δεν είναι τυχαία, άλλωστε, η εκπεφρασμένη αμφισβήτηση στην εργαλειακή ανάπτυξη και χρήση της επιστημονικής έρευνας σε περιοχές που εγείρουν βιο-ηθικά διλήμματα. Ο κλω(ο)νισμός του ανθρώπου και η αποκωδικοποίησή του ανθρώπινου γονιδιόματος προκαλούν θύελλες αντιδράσεων, ακριβώς γιατί τα υποκείμενα εισπράττουν τα θέματα αυτά όχι ως εξωγενείς πηγές ανησυχίας αλλά και ως πεδία αυτοαξιολόγησης και αυτοκριτικής.

Τρίτον, και ένεκα όλων αυτών, τα υποκείμενα δεν διαθέτουν πλέον τις παλιές βεβαιότητες και ελπίδες της βιομηχανικής κοινωνίας. Ζούμε σε μια 'κοινωνία διακινδύνευσης', η οποία όχι μόνο αξιώνει διαρκή στάθμιση των αποφάσεών μας, αλλά υπονομεύει συνεχώς το παρόν λόγω της αναμενόμενης έλευσης βλαπτικών συνεπειών που οφείλονται σε αποφάσεις και ενέργειες άλλων (της βιομηχανίας, της γραφειοκρατίας, των πολιτικών, των στρατιωτικών κ.λπ.). Ο κινδυνώδης χαρακτήρας της σύγχρονης κοινωνίας δεν οφείλεται απλώς στην ύπαρξη ορατών επιβλαβών συνθηκών (μόλυνση της ατμόσφαιρας, γενετικής τροποποιημένα τρόφιμα κ.λπ.), αλλά και στο ότι τα άτομα φοβούνται ότι στο μέλλον θα ανακαλυφθούν βλαπτικές καταστάσεις τις οποίες σε τρέχοντα χρόνο δεν είναι σε θέση να διαγνώσουν. Ο φόβος αυτός υπονομεύει το παρόν και γενικεύει μιαν αίσθηση ανασφάλειας και αβεβαιότητας.

Σ' αυτό λοιπόν το πλαίσιο δεν μπορεί παρά να αλλάξει το περιεχόμενο της 'Αριστεράς' και της 'Δεξιάς', ακριβώς γιατί οι όροι αυτοί φέρουν την εμπειρία προηγούμενων εποχών όπου παγκοσμιοποίηση, ανακλαστικότητα και αβεβαιότητα δεν υπήρχαν (ή δεν είχαν το βάρος που έχουν σήμερα). Κατά τον Giddens, η αναδιάταξη του εν λόγω περιεχομένου θα συντελεσθεί,

αν δεν συντελείται ήδη, μέσα από έξη διαδικασίες, στην ανάλυση των οποίων αφιερώνει τα περισσότερα κεφάλαια του βιβλίου του:

α) Τη συμφιλίωση ανάμεσα στην αυτονομία (όχι εγωισμό) και την αλληλεγγύη, συμφιλίωση που εδράζεται αφενός μεν στην 'ενεργό εμπιστοσύνη' στον άλλον και στους θεσμούς, αφετέρου δε στην υπευθυνότητα των υποκειμένων. Για τον Giddens, η επισκευή της 'κατεστραμμένης αλληλεγγύης', που επήλθε με την επικράτηση νεοφιλελεύθερων πολιτικών, δεν πρέπει να γίνει μέσα από την ανασύσταση της 'κοινωνίας πολιτών', ανασύσταση η οποία κατά κόρον προτείνεται από πολλούς εκπροσώπους και διανοούμενους της Αριστεράς (σελ. 197-210). Επειδή το ζήτημα της κοινωνίας πολιτών συζητείται αρκετά στην Ελλάδα, οφείλονται μερικά σχόλια: Ο Giddens θεωρεί ότι η κοινωνία πολιτών αναδείχθηκε στο πλαίσιο του συγκεντρωτικού έθνους-κράτους, ως ιδιαίτερος χώρος ανάμεσα στην κεντρική εξουσία και την αγορά. Τώρα όμως που το εθνικό κράτος αποσυγκεντρώνεται λόγω της παγκοσμιοποίησης, το αίτημα της αναβίωσης της κοινωνίας πολιτών είναι ανακόλουθο προς τις εξελίξεις. Ταυτόχρονα, το αίτημα αυτό μπορεί να οδηγήσει στην εμφάνιση φονταμενταλιστικών, εθνικιστικών και ρατσιστικών κοινοτικών ιδεολογιών και κινήματων, τα οποία να ακυρώνουν τη χειραφέτηση στο περιβάλλον της ύστερης νεωτερικότητας. Ως εκ τούτου, ο Giddens θεωρεί ότι η αναβίωση της κοινωνίας πολιτών είναι τελικά ένα συντηρητικό αίτημα που δεν συνάδει με σύγχρονα δεδομένα με άλλα λόγια, εκδημοκρατισμός και αναβίωση της κοινωνίας πολιτών δεν ταυτίζονται. Φυσικά, το όλο ζήτημα είναι ανοικτό και αμφιλεγόμενο και η θέση του Giddens είναι μία από τις πιθανές προσεγγίσεις του. Πόσο μάλλον που το εννοιακό και πραγματολογικό περιεχόμενο της κοινωνίας πολιτών παραλλάσσει χρονικά και χωρικά², τόσο ώστε γίνεται πλέον λόγος για μια αναδυόμενη 'παγκόσμια κοινωνία πολιτών', ως απάντηση στην οικονομική παγκοσμιοποίηση.

β) Την 'πολιτική ζωής' (life politics), η οποία αφορά όχι μόνο τη χειραφέτηση από πολιτικές αυθαιρεσίες και υλικές στερήσεις (αρνητική ελευθερία), αλλά και τη διεκδίκηση ενός τρόπου του βίου με κέντρο το δικαίωμα στην επιλογή και τη συγκρότηση ταυτότητας χωρίς όμως αυτό να εκφυλίζεται σε μια 'πολιτική του προσωπικού'. Η ποιότητα ζωής, το νοηματικό περιεχόμενο της εργασίας και η συνείδηση φύλου είναι περιοχές εκδήλωσης της πολιτικής ζωής που δεν εξαντλούνται στο ιδιωτικό και ατομικό επίπεδο.

γ) Τη 'γενεσιουργό πολιτική' του κράτους και των άλλων θεσμών του πολιτικού συστήματος, η οποία, σε αντίθεση προς τη νεοφιλελεύθερη πολιτική, υπερασπίζεται το δημόσιο χώρο, πέραν όμως της παραδοσιακής αντί-

θησης κράτους-αγοράς. Γενεσιουργός πολιτική σημαίνει δημιουργία θεσμών που ευνοούν την ενεργό εμπιστοσύνη και αντιμετωπίζουν τη φτώχεια και τον κοινωνικό αποκλεισμό.

δ) Την αναθεώρηση του κράτους πρόνοιας, το οποίο αντί να καλλιεργεί μια κουλτούρα της εξάρτησης από αυτό οφείλει να αναπτύσσει τη 'θετική πρόνοια': να παύσει την από τα πάνω συνηθισμένη πολιτική των επιδομάτων και να λάβει μέτρα ώστε τα λιγότερο ευνοημένα από τον καταμερισμό εργασίας άτομα να συμμετάσχουν από τα κάτω σε μορφές πολιτικής ζωής. Επίσης, οι αναδιανεμητικές πολιτικές του κράτους πρέπει να αναθεωρηθούν έτσι ώστε να ευνοούν τους πραγματικά έχοντες ανάγκη και να μη συγκαλύπτουν τελικά τις τάξικες διαφορές. Διότι μέσω της πολιτικής των ίσων παροχών προς όλους εξασφαλίζεται μεν ή/και αυξάνεται η καταναλωτική ικανότητα των κατώτερων τάξεων, πλην όμως διευρύνεται η απόσταση μεταξύ αυτών και των μεσαίων και ανώτερων τάξεων αναφορικά με τις ευκαιρίες ζωής.

ε) Τον 'εκδημοκρατισμό της δημοκρατίας' με την ανασύσταση διαδικασιών κοινωνικής αλληλεγγύης, διαλόγου και κριτικής. Η 'διαλογική δημοκρατία' του Giddens δεν αφορά μόνο την επίσημη πολιτική αλλά και τον άτυπο τομέα της κοινωνικής ζωής (την κατά Beck 'υπο-πολιτική') όπως επίσης και το υπερ-εθνικό πεδίο άσκησης εξουσίας. Έτσι, περιλαμβάνει την καθημερινή ζωή των σχέσεων οικειότητας, τα κοινωνικά κινήματα και τις ομάδες αυτοβοήθειας, περνά μέσα από τις τάσεις αποσυγκέντρωσης που παρατηρούνται στις μεγάλες οργανώσεις και καταλήγει στην 'κοσμοπολιτική δημοκρατία' των πολλαπλών πρωταγωνιστών της παγκόσμιας δημόσιας σφαίρας και των πλανητικών προβλημάτων του περιβάλλοντος και της ασφάλειας.

στ) Την ριζοσπαστική αντιμετώπιση της βίας σε όλη την κλίμακα των κοινωνικών σχέσεων: από τις σχέσεις των δύο φύλων έως τις ενδο- και δια-μαδικές σχέσεις σε συνθήκες πολυπολιτισμικότητας.

Όλα αυτά βεβαίως χαρακτηρίζονται από αμφισημία και δεν είναι εγγυημένα. Ο Giddens ωστόσο επιμένει σε ένα είδος 'ρεαλιστικής ουτοπίας' όπου τα δεδομένα του παρόντος επιτρέπουν την αισιοδοξία, τον διάλογο και την ανασύσταση της ριζοσπαστικής πολιτικής.

Σημειώσεις

1. Όπως π.χ. 'κίνδυνος' αντί διακινδύνευση (risk), 'αντανακλαστικότητα' αντί ανακλαστικότητα (reflexivity), 'συμφραζόμενα' αντί πλαίσιο (context),

‘συζητητική δημοκρατία’ αντί διαβουλευτική (deliberative) δημοκρατία, ‘κοινωνία των πολιτών’ αντί κοινωνία πολιτών (civil society).

2. Για το διάλογο αυτό βλ. ενδεικτικά Jean Cohen and Andrew Arato (1992). *Civil Society and Political Theory*. The MIT Press.

Νίκος Δεμερτζής

Richard Heffernan, *New Labour and Thatcherism: Political Change in Britain*. (Hampshire and London: Macmillan Press, 2000).

Είναι γεγονός ότι η δεκαετία του '90 χαρακτηρίστηκε από έναν έντονο προβληματισμό σχετικά με το μέλλον και την ανανέωση της Σοσιαλδημοκρατίας. Κεντρικός πόλος, στο πλαίσιο όλου αυτού του προβληματισμού ήταν αδιαμφισβήτητη η συγκρότηση της νέας πολιτικο-ιδεολογικής ατζέντας του ‘Τρίτου Δρόμου’. Ο ‘Τρίτος Δρόμος’ ως νέα πολιτική φιλοσοφία συνιστά τη βρετανική πρόταση για την ανανέωση της Σοσιαλδημοκρατίας και ως δημιουργοί της θεωρούνται ο Anthony Giddens καθώς και ο Tony Blair. Σύμφωνα με τους Giddens και Blair, ο ‘Τρίτος Δρόμος’ εισάγει ένα νέο δημοκρατικό μοντέλο το οποίο αποσκοπεί στο να υπερβεί τους παραδοσιακούς διαχωρισμούς μεταξύ Αριστεράς και Δεξιάς συγκεντρώνοντας στοιχεία και από τις δυο παραδόσεις σε μία νέα κεντρο-αριστερή πλατφόρμα. Η νέα πολιτική πρόταση του ‘Τρίτου Δρόμου’ άσκησε μεγάλη επίδραση στους κόλπους των περισσότερων κεντρο-αριστερών κομμάτων της Ευρώπης και προκάλεσε εκτεταμένες συζητήσεις στον πολιτικό και ακαδημαϊκό χώρο σε πανευρωπαϊκό, αν όχι σε παγκόσμιο, επίπεδο. Πολλές από αυτές τις συζητήσεις αφορούν τη φύση του Τρίτου Δρόμου ως πολιτικής φιλοσοφίας και την τοποθέτησή του στον ιδεολογικο-πολιτικό άξονα Αριστεράς-Δεξιάς.

Στο πλαίσιο αυτών των συζητήσεων και σε ότι αφορά τη βρετανική βιβλιογραφία, το βιβλίο του Richard Heffernan αποτελεί μια από τις σημαντικότερες συμβολές. Η βασική υπόθεση του συγγραφέα είναι ότι ο ‘Τρίτος Δρόμος’ ως πολιτική φιλοσοφία, αλλά και ως πολιτική πρακτική του Νέου Εργατικού κόμματος, δεν μπορεί να θεωρηθεί ως μια πολιτική ατζέντα που υπερβαίνει την κλασική διαίρεση μεταξύ Αριστεράς και Δεξιάς. Συγκεκριμένα, για τον Heffernan, ο ‘Τρίτος Δρόμος’ με το να απορρίπτει ορισμένες από τις θεμελιώδεις αρχές της παραδοσιακής Αριστεράς και υιοθετώντας κεντρικά στοιχεία της νεοφιλελεύθερης παράδοσης, συνιστά στην ουσία μια